

УДК 351.74:343.341.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-5>

Орест Борецький

ORCID: 0009-0008-1091-2069

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ: УРОКИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України проблема колабораціонізму набула особливої гостроти, перетворившись на серйозну загрозу для внутрішньої стабільності, громадянської єдності та національної безпеки. Наявні підходи до запобігання колабораційній діяльності в українському правовому полі залишаються фрагментарними та переважно репресивними, тоді як міжнародний досвід засвідчує необхідність комплексного підходу, що поєднує правові, інституційні, інформаційні та гуманітарні інструменти. У зв'язку із цим виникає потреба в критичному аналізі зарубіжних практик для формування збалансованої та ефективної моделі протидії колабораціонізму в Україні. Мета. Метою дослідження було проаналізувати міжнародні підходи до запобігання колабораціонізму, виявити їх сильні сторони й обмеження, а також сформулювати на основі цього практичні рекомендації щодо вдосконалення державної політики України у сфері національної безпеки. Методи. У процесі дослідження було використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: системний аналіз – для вивчення нормативно-правових механізмів протидії колабораціонізму; компаративний метод – для зіставлення підходів різних країн (Франції, Ізраїлю, Естонії, Південної Кореї); інституційний аналіз – для оцінки ефективності залучених суб'єктів державної політики; контент-аналіз – для аналізу інформаційної складової колабораціонізму. Результати. Під час дослідження було з'ясовано, що ефективна протидія колабораціонізму в міжнародній практиці ґрунтується на поєднанні превентивних заходів, правової визначеності у формулюванні складів злочинів, прозорих процедур притягнення до відповідальності та програм реінтеграції. Визначено, що критичними чинниками для підвищення стійкості держави є інформаційна безпека, розвиток патріотичної свідомості, а також створення аналітичної інфраструктури для виявлення загроз. Сформульовано рекомендації щодо адаптації міжнародного досвіду в українську політику, включно з потребою оновлення законодавства, розвитку освітньо-просвітницьких програм і посилення інформаційного суверенітету. Висновки. Колабораціонізм є складною соціально-правовою категорією, що потребує системного осмислення в контексті сучасних безпекових викликів. Україна має потенціал для формування ефективної політики протидії цьому явищу, однак для цього необхідна гармонізація нормативно-правової бази, посилення інституційної спроможності, а також упровадження міждисциплінарних підходів із залученням кращих міжнародних практик. Перспективи подальших досліджень полягають у глибшому аналізі практичної реалізації запропонованих заходів та їх впливу на рівень національної безпеки в коротко- та середньостроковій перспективі.

Ключові слова: колабораціонізм, національна безпека, міжнародний досвід, окупація, правове регулювання, профілактика злочинності.

Вступ. Актуальність дослідження обумовлена посиленням гібридних загроз у сучасному світі, серед яких колабораціонізм набуває особливої ваги як форма внутрішньої дестабілізації держав. В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України проблема колабораціонізму стала не лише політичним і моральним викликом, а й фактором, що безпосередньо підриває засади національної безпеки. Український досвід виявив низку прогалин у правовому

© О. Борецький, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

регулюванні, попередженні та покаранні колабораційної діяльності, що потребує комплексного переосмислення в контексті міжнародної практики. Незважаючи на те що низка держав уже мали справу з аналогічними явищами в умовах воєн або окупації, в Україні бракує системного порівняльного аналізу цих підходів. Натомість ефективне забезпечення національної безпеки потребує розуміння не лише суто правових, а й політичних, соціокультурних та інформаційних аспектів запобігання колабораціонізму. У цьому контексті виникає необхідність вивчення міжнародного досвіду (зокрема, країн, які стикалися з окупацією або внутрішніми загрозами співпраці з агресором) з метою виявлення релевантних практик, що можуть бути адаптовані до українських умов. Постановка проблеми полягає у визначенні ефективних міжнародних підходів до протидії колабораціонізму, критичному осмисленні їхнього впливу на безпекову політику, а також у розробці рекомендацій для формування цілісної національної стратегії, здатної протистояти внутрішнім загрозам у період війни та постконфліктного відновлення.

Метою аналізу наукових джерел є виявлення теоретичних і прикладних прогалин у сучасних підходах до вивчення колабораціонізму, що зумовлює потребу в розширенні міждисциплінарного розуміння цього феномену з позицій права, безпеки та політичної культури.

У працях дослідників переважає акцент на правовому трактуванні колабораційної діяльності в умовах збройного конфлікту. Так, К. О. Долгорученко [1] підкреслює складність системного визначення колабораціонізму в українському правовому полі через його багатошарову природу, що поєднує історичні, моральні та правові компоненти. Авторка наголошує на потребі в критичному переосмисленні радянського спадку в розумінні колабораціонізму, який досі впливає на вітчизняну правову доктрину. Такий підхід виявляє концептуальну несталість терміна у вітчизняному дискурсі.

Проблема сучасних форм колабораціонізму, зокрема інформаційного, економічного й адміністративного сприяння агресору, актуалізується в публікації Т. Мадриги та О. Борецького [2]. Вони звертають увагу на труднощі ідентифікації «гібридної співпраці» в умовах цифрової війни та мережевої дезінформації, розглядаючи її не лише як порушення правопорядку, а як інструмент підризу національної суб'єктності. Такий підхід відкриває поле для формування нових критеріїв правової кваліфікації подібної діяльності.

У роботі Т. С. Батраченко [3] здійснюється спроба комплексного аналізу колабораціонізму з позиції кримінального права. Авторка обґрунтовує необхідність деталізації складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України, оскільки її правова конструкція виявляється надто загальною. Особливу увагу приділено ризикам політизації переслідування осіб, що викликає проблеми з дотриманням принципів справедливості та презумпції невинуватості.

Зі свого боку, М. І. Часник [4] зосереджується на порівняльному аналізі моделей кримінальної відповідальності за колабораціонізм у правових системах Австрії та Ліхтенштейну. Автор звертає увагу на формалізовані механізми правової оцінки та чіткість юридичних категорій, які мінімізують довільність судових рішень, що може бути корисним для вдосконалення українського законодавства.

У міждисциплінарному дослідженні С. В. Сьоміна та ін. [5] розглянуто організаційно-правові засади протидії колабораціонізму в контексті євроінтеграційного курсу України. Автори підкреслюють, що українська нормативна модель має адаптуватися до європейських стандартів, насамперед у частині прав людини, щоб уникнути надмірної криміналізації та забезпечити баланс між безпекою і свободами.

У роботі Д. А. Асанова й О. С. Бісюка [6] робиться акцент на безпосередньому зв'язку між колабораціонізмом і загрозами основам національної безпеки. Автори констатують, що в практиці правоохоронних органів відсутні ефективні алгоритми виявлення співпраці з ворогом, особливо в цивільному середовищі, де така діяльність часто маскується під формальну адміністративну лояльність. Цей аспект досі недостатньо вивчено в юридичній літературі.

О. О. Кравчук і М. С. Бондаренко [7] зосереджують увагу на застосуванні нової статті 111-1 КК України, пропонуючи правовий коментар, що викриває численні колізії та прогалини в її інтерпретації. Автори наголошують, що в умовах воєнного стану існує небезпека розширеного трактування понять «співпраця з агресором» і «допомога державі-окупанту», що ставить під сумнів правову визначеність.

Загалом аналіз джерел засвідчує домінування правознавчого і криміналістичного векторів у дослідженні колабораціонізму. Однак спостерігається брак комплексного бачення проблеми, яке б поєднувало міжнародно-правові стандарти, інформаційно-психологічні аспекти та досвід інтеграційної політики в умовах постконфліктного відновлення. Ці лакуни значною мірою і покликані заповнити це дослідження, запропонувавши ширший підхід до аналізу колабораціонізму як явища, що має одночасно правову, соціальну, політичну та безпекову природу.

Мета дослідження – всебічно проаналізувати міжнародні підходи до запобігання колабораціонізму, які сформувалися у відповідь на виклики збройних конфліктів та окупацій, з метою виявлення ефективних стратегій, що поєднують юридичні, гуманітарні та безпекові аспекти. Особлива увага приділяється можливостям адаптації цих підходів до українського контексту, з урахуванням специфіки сучасної війни, суспільної вразливості та потреби у збереженні балансу між правосуддям і людяністю в умовах збройної агресії.

У межах поставленої мети було визначено такі основні завдання:

- дослідити правову природу колабораціонізму та його інтерпретації в національних і міжнародних правових системах;
- проаналізувати досвід окремих держав щодо ідентифікації, профілактики та відповідальності за колабораціонізм;
- встановити взаємозв'язок між ефективною протидією колабораціонізму та стійкістю державної безпеки;
- сформулювати практичні рекомендації для вдосконалення національної політики України у сфері запобігання колабораціонізму з урахуванням міжнародного досвіду.

Матеріал і методи дослідження. Емпіричною та теоретичною основою дослідження слугували нормативно-правові акти України, положення міжнародного права, зокрема Женевські конвенції, міжнародні договори з прав людини, національні законодавства зарубіжних держав (Франції, Ізраїлю, Естонії, Південної Кореї, Польщі), а також документи й аналітичні звіти міжнародних організацій, а саме ООН, Ради Європи, ОБСЄ. До джерельної бази також увійшли наукові публікації, монографії, результати досліджень, аналітичні доповіді, що висвітлюють проблематику колабораціонізму, правової відповідальності, гібридних загроз і національної безпеки.

Для досягнення поставленої мети було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Застосування системного аналізу дало змогу розглянути феномен колабораціонізму в контексті взаємозв'язку правових, безпекових та інформаційних чинників. Компаративний метод став основним для порівняльного аналізу законодавчих підходів до кваліфікації, виявлення та запобігання колабораціонізму в різних країнах, що дало змогу виявити як ефективні інструменти, так і потенційні ризики їх імплементації в українських умовах. За допомогою інституційного аналізу було проаналізовано структури державного управління, відповідальні за реалізацію політики у сфері безпеки та правопорядку в умовах збройного конфлікту.

Результати й обговорення. Термін «колабораціонізм» уперше набув широкого вжитку у Франції під час Другої світової війни. У 1940 році частина французького політичного істеблішменту замість організованого спротиву нацистській агресії обрала шлях співпраці з окупаційною владою Третього рейху. Саме в цьому історичному контексті поняття «колабораціонізм» почало набувати політичного й морального навантаження, яке згодом стало предметом глибокого осмислення в науковому та правовому дискурсі. Після завершення війни перед

європейськими державами постала складна дилема: як оцінювати поведінку тих, хто з різних причин співпрацював із нацистським режимом? Потреба у справедливому вирішенні цього питання зумовила формування практик переслідування та покарання осіб, причетних до співпраці з окупантами. Національні правові системи країн Європи в повоєнний період здебільшого кваліфікували такі дії за вже наявними складом злочинів – як державну зраду, порушення порядку військової служби або злочини проти людяності. Таким чином, колабораціонізм став не лише соціальним і моральним викликом, а й правовою проблемою, яка потребувала осмислення в межах міжнародного та національного права, з урахуванням історичного контексту, масштабів співпраці та індивідуальної відповідальності [1, с. 18].

У контексті повномасштабної війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України, питання колабораціонізму набуло особливої актуальності. З огляду на реалії окупації частини українських територій українське суспільство та держава зіткнулися з різними формами співпраці окремих громадян з окупаційними адміністраціями. Важливо розуміти, що не кожна взаємодія з ворогом є свідомим зрадництвом – в окремих випадках люди діяли під тиском або з міркувань виживання [8]. Для систематизації цих явищ у науковому та правовому полі була запропонована типологія форм колабораціонізму. Вона дає змогу краще розуміти мотивацію, ступінь відповідальності та суспільну небезпеку окремих дій. У табл. 1 наведено основні форми колабораціонізму, які можуть проявлятися як у військовому, так і в цивільному вимірі. Опис кожної з форм фокусується на її змістовних особливостях без наведення конкретних прикладів, щоб зберегти універсальний аналітичний характер викладу.

У сучасному науковому дискурсі дослідники розрізняють кілька форм співпраці з окупаційним режимом, зважаючи на характер і глибину взаємодії. Зокрема, колабораціонізм у вузькому розумінні передбачає наявність політичної угоди чи свідомого союзу з окупантом. Водночас окремо виділяють так зване кооперування – участь у діяльності окупаційної влади в цивільних сферах, наприклад в адміністративному управлінні чи обслуговуванні населення. Ще однією формою є «спільне ведення війни» (co-belligerence) – участь на боці окупаційних сил у збройному конфлікті, що має ознаки союзницької підтримки [4, с. 77].

Таблиця 1

Форми колабораціонізму та їх характеристика

Форма колабораціонізму	Сутність
Примусовий колабораціонізм	Співпраця з окупаційною владою, що здійснюється під тиском або примусом, без добровільної згоди особи
Добровільний колабораціонізм	Свідома й навмисна співпраця з ворогом, яка спрямована на підлив суверенітету та територіальної цілісності держави
Ідеологічний колабораціонізм	Підтримка дій окупаційної влади, що зумовлена особистими переконаннями та ідеологією, яка суперечить національним інтересам
Військовий колабораціонізм	Участь у діяльності незаконних збройних формувань, служба в силових структурах окупаційної влади або передача військової інформації
Політико-адміністративний колабораціонізм	Співпраця з окупаційною владою у сфері політичного або адміністративного управління, включно з виконанням функцій органів влади на користь ворога
Повсякденний колабораціонізм	Побутова співпраця з окупантами, зокрема виконання їхніх вказівок, допомога в логістиці, інфраструктурі, забезпеченні
Економічний колабораціонізм	Сприяння економічній діяльності окупантів, встановлення господарських або фінансових зв'язків із загарбницькою владою
Культурно-духовний колабораціонізм	Участь у пропагандистській діяльності, культурній чи духовній роботі, спрямованій на підтримку окупаційного режиму

Джерело: складено автором на основі [2, с. 213].

Таке розмежування дає змогу точніше оцінювати правову та моральну складову різних форм залучення до співпраці з агресором, а отже, розробляти диференційовані підходи до відповідальності та реінтеграції.

Після завершення Другої світової війни країни Західної Європи, зокрема Норвегія, Данія, Нідерланди, Бельгія та Франція, зіткнулися з масштабною необхідністю правової оцінки колабораційної діяльності, що вважалася однією з найтяжчих форм воєнних злочинів. У межах післявоєнного правосуддя загалом було ув'язнено близько 170 тисяч осіб, понад 11 тисяч отримали вироки про смертну кару, з яких близько 2,5 тисячі були приведені до виконання. Вражаючим є приклад Норвегії, де було відкрито понад 90 тисяч справ про державну зраду, що становило близько 4 % від усього населення країни, – це свідчить не лише про масштабність явища, а й про прагнення держав до відновлення справедливості та збереження соціального порядку в післявоєнний період. Як свідчить проведений аналіз, європейська судова практика в цей період часто-густо керувалася суто так званою політичною доцільністю, а не нормами міжнародного права [5, с. 504].

Проведений аналіз показує, що в той період європейські судові рішення нерідко ухвалювались, виходячи передусім із політичної доцільності, а не з дотримання міжнародно-правових стандартів [5, с. 504]. У післявоєнний період чимало осіб були необґрунтовано звинувачені в колабораціонізмі, хоча їхні дії не суперечили нормам міжнародного права. У багатьох випадках ці люди не скоювали кримінальних злочинів, а опинилися в складних або примусових обставинах. Нижче наведено основні категорії осіб, які стали жертвами такого переслідування (табл. 2).

У багатьох сучасних іноземних державах боротьба з колабораціонізмом базується на поєднанні кримінального переслідування, люстраційних процедур та заходів інформаційної безпеки, що враховують історичний контекст і рівень суспільної згоди.

У країнах Західної Європи та Сполучених Штатах Америки превентивна діяльність у сфері запобігання колабораціонізму розглядається як один із пріоритетів державної політики [9, с. 224].

Закон Espionage Act 1917, ухвалений Конгресом США 15 червня 1917 року, був розроблений як відповідь на зростання загроз національній безпеці під час Першої світової війни [10, с. 10]. Основна мета закону – захист військових операцій і запобігання розголошенню

Таблиця 2

Категорії осіб, необґрунтовано переслідуваних за колабораціонізм

Категорія осіб	Пояснення та правова оцінка
Особи, які під час окупації лише пасивно виконували громадянські обов'язки	Їхні дії не містили ознак злочину; відповідно до Гаазької конвенції 1907 р. забезпечення громадського порядку в окупованій території – обов'язок агресора
Особи, які були примушені до певних дій окупаційною владою	Відповідальність у таких випадках лежить на агресорові, а не на цивільному населенні
Військовополонені	Їхній статус захищено Женевською конвенцією 1929 р.; перебування в полоні не є кримінальним злочином
Учасники національно-визвольної боротьби або партизани	Згідно з Женевською конвенцією 1949 р. вони є комбатантами і мають права військовополонених
Громадяни інших держав	Їх не можна вважати колаборантами, оскільки вони не підлягають юрисдикції окупованої держави у воєнний час
Особи, що перейшли на бік ворога в умовах загрози життю або виживанню їхніх спільнот	Такі рішення часто були вимушеними через створені агресором умови (депортації, репресії, геноцид, голодомори тощо), що з моральної та правової позиції не є злочином

Джерело: складено автором на основі [6; 7; 8].

інформації, яка може бути використана ворогом або послабити обороноздатність держави. Закон встановлює кримінальну відповідальність за шпигунство, саботаж, підбурювання до дезертирства, а також поширення матеріалів, що шкодять збройним силам США. Попри первинне воєнне спрямування, Espionage Act діє до сьогодні й неодноразово оновлювався для врахування нових викликів, зокрема в цифрову епоху. Прецедент його застосування був закріплений у рішенні Верховного суду США у справі *Schenck v. United States* (1919), яке легітимізувало тимчасове обмеження свободи слова в інтересах безпеки держави. У XXI столітті цей закон активно використовується для переслідування витоків державної інформації та дій осіб, що загрожують національній безпеці США – серед відомих випадків можна згадати справи Едварда Сноудена, Челсі Меннінг та Джуліана Ассанжа. Такі приклади підкреслюють, що Espionage Act перетворився із суто військового інструмента на частину системи превентивного захисту держави в умовах новітніх інформаційних та гібридних загроз [13].

Європейська конвенція Ради Європи щодо взаємної допомоги у кримінальних справах від 1959 року сприяє уніфікації складу злочинів, включно з колабораціонізмом, і встановлює засади взаємного визнання та екстрадиції таких справ [11]. Рада Європи рекомендує державам узгодити національне тлумачення понять «організована діяльність», «змова», щоб уникнути правових колізій і забезпечити ефективну співпрацю.

У Європейському Союзі превентивна модель протидії злочинності, а саме колабораціонізму, передбачає не лише покарання, але й запобігання через освітньо-адміністративні механізми. Європейська мережа з питань профілактики злочинності (EUCPN), започаткована рішенням Ради ЄС 2009/902/JHA, сприяє міжсекторальній взаємодії між освітяни, правоохоронцями, місцевими громадами та науковцями. Через свою платформу й інструментальні набори (toolboxes) EUCPN популяризує навчальні програми, збирає дані про добрі практики та стимулює розробку політик, заснованих на доказових дослідженнях. Разом із цим через структуру European Network on the Administrative Approach (ENAA) ЄС активно впроваджує адміністративні інструменти: контроль доступу до ліцензій, державних тендерів і фінансових потоків, щоб унеможливити проникнення злочинних елементів до легального сектора. Така багаторівнева модель – освітня, аналітична, правова – дає змогу мінімізувати ризики локальної колабораційної діяльності і зміцнює стійкість громад ще до виникнення загроз [12].

Міжнародний досвід боротьби з колабораціонізмом свідчить, що ефективне запобігання цьому явищу потребує не лише законодавчих обмежень, але й глибокого розуміння соціально-політичних обставин, у яких виникає співпраця з ворогом. Країни, які пережили окупацію чи збройні конфлікти, виробили низку стратегічних підходів, які можуть бути корисними для України. Важливо адаптувати їх з урахуванням національних реалій, принципів верховенства права та прав людини. Нижче наведено ключові напрями, які Україна може використати як орієнтир у формуванні власної стратегії протидії колабораціонізму (табл. 3).

З урахуванням аналізу міжнародного досвіду практичні рекомендації для вдосконалення національної політики України у сфері запобігання колабораціонізму мають охоплювати правові, інституційні, інформаційні та суспільно-психологічні аспекти. Передусім доцільним є вдосконалення нормативно-правової бази з метою чіткого визначення складів колабораціоністської діяльності, з урахуванням стандартів правової визначеності та принципу індивідуалізації відповідальності. Варто врахувати підходи таких країн, як Франція та Норвегія, де після Другої світової війни було проведено ретельну ревізію понять «колаборація» та «державна зрада», що дало змогу уникнути надмірної криміналізації поведінки громадян у складних обставинах окупації. Запровадження спеціального закону або окремого розділу в Кримінальному кодексі України, який би врегульовував форми колабораціонізму із чіткою градацією правопорушень за рівнем суспільної небезпеки, сприятиме формуванню правової визначеності в суспільстві.

Таблиця 3

Ключові підходи до запобігання колабораціонізму для України

Підхід	Суть та рекомендації
Диференційований підхід до відповідальності	Розмежування форм колабораціонізму: добровільна, примусова, мінімальна. Уникнення масових репресій. Приклад – Франція, Чехія
Типологізація форм співпраці	Створення законодавчо закріпленої класифікації (військовий, економічний, культурний, ідеологічний тощо). Це сприяє адекватному реагуванню
Баланс між безпекою та правами людини	Запобігання зловживанням у правозастосуванні. Досвід США (Espionage Act) демонструє необхідність зважених рішень
Реінтеграція та робота з пам'яттю	Осмислення досвіду, освітні програми, історична рефлексія. Публічне обговорення теми колабораціонізму. Приклад – післявоєнна Німеччина
Інформаційна й адміністративна профілактика	Освіта, прозорість призначень, контроль ресурсів у вразливих регіонах. Практика ЄС (EUCPN)
Міжнародна координація	Співпраця з міжнародними інституціями (ООН, ЄС, Інтерпол) у частині розслідувань і профілактики

Джерело: власна розробка автора.

Крім того, важливо створити незалежний орган або підрозділ у складі вже наявних інституцій (наприклад, Служби безпеки України), який би відповідав за моніторинг, аналітичну оцінку та координацію заходів з протидії колабораціонізму. Така інституційна модель існує в Ізраїлі, де загрози внутрішньої співпраці з ворогом розглядаються у взаємозв'язку з комплексною системою національної безпеки. Не менш важливим є розроблення ефективних механізмів реабілітації та ресоціалізації осіб, які здійснювали колабораціоністську діяльність за примусом або під впливом зовнішніх чинників, що відповідає міжнародним стандартам справедливого правосуддя [14].

Окремої уваги потребує розвиток стратегії інформаційної безпеки. Як показує досвід балтійських країн, одним із ключових інструментів запобігання колабораціонізму є посилення інформаційного суверенітету через контроль над дезінформацією, впровадження медіаграмотності, формування критичного мислення у громадян, особливо в регіонах, що межують із зоною бойових дій або мають підвищений рівень проросійських наративів. Інформаційна політика має не лише викривати колабораційні наміри та практики, а й формувати позитивну національну ідентичність, що є дієвим запобіжником потенційної лояльності до агресора.

Значущим є також запровадження системи превентивної роботи у сфері освіти, культури та громадянського суспільства. Потрібно активізувати програми патріотичного виховання, вивчення історичних прецедентів колабораціонізму та спротиву, впровадити міждисциплінарні курси у вищій школі, що дасть змогу майбутнім фахівцям у сфері права, державного управління, національної безпеки та медіа краще орієнтуватися у викликах сучасної гібридної війни. Додатково слід передбачити можливість залучення громадських організацій до виявлення проявів колабораціонізму на місцевому рівні, що відповідає принципам децентралізації безпекової політики та підвищує її ефективність.

Таким чином, удосконалення національної політики України щодо запобігання колабораціонізму має базуватися на комплексному міждисциплінарному підході, що враховує найкращі світові практики, дотримання міжнародних правових стандартів, адаптацію до національного контексту й системний розвиток інституційного, інформаційного та правового середовища, здатного ефективно протистояти як відкритим, так і прихованим формам співпраці з агресором.

Висновки. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що правова природа колабораціонізму має багатовимірний характер і потребує чіткого нормативного окреслення

в українському законодавстві з урахуванням міжнародно-правових стандартів. Колабораціонізм як явище, що загрожує національній безпеці, може мати як відкриті, так і латентні форми, що потребує міждисциплінарного підходу до його вивчення й запобігання. Аналіз зарубіжного досвіду (зокрема, Франції, Ізраїлю, Естонії, Південної Кореї) засвідчив наявність цілого спектра практик – від правової відповідальності до політичної люстрації, превентивної інформаційної роботи та програм ресоціалізації. Такі підходи підтверджують, що ефективна протидія колабораціонізму можлива лише за умови балансу між репресивними інструментами та гарантіями прав людини, включенням просвітницьких та аналітичних механізмів у державну політику.

Установлено безпосередній зв'язок між рівнем стійкості системи національної безпеки та здатністю держави своєчасно виявляти, запобігати й реагувати на прояви співпраці з агресором. Важливою складовою цієї здатності є наявність чіткої нормативно-правової бази, ефективних інституційних механізмів, стратегій інформаційного захисту та програм громадянської просвіти. На основі результатів дослідження були сформульовані комплексні практичні рекомендації щодо вдосконалення національної політики України у сфері запобігання колабораціонізму. До них, зокрема, належать: кодифікація норм щодо колабораціоністської діяльності, створення аналітичних структур у сфері безпеки, розвиток інформаційного суверенітету, посилення національного патріотичного виховання, а також забезпечення юридичних гарантій для справедливого розгляду та диференціації форм відповідальності.

Перспективи подальших досліджень полягають у глибшому вивченні ефективності запроваджених в Україні антиколабораційних механізмів у контексті правозастосовної практики та дотримання принципів верховенства права. Також доцільним є розширення порівняльного аналізу з досвідом держав, які мають сталу традицію побудови безпекових політик в умовах постконфліктної трансформації. Окремий напрям майбутніх досліджень становить вивчення психологічного та соціокультурного виміру колабораціонізму, зокрема механізмів впливу зовнішньої пропаганди на формування колабораційної поведінки. Це дасть змогу забезпечити більш цілісний підхід до формування державної політики у сфері національної безпеки, адаптованої до викликів гібридної війни та післявоєнної відбудови.

Література:

1. Долгорученко К. О. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. Вип. 56. С. 16–18. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.56.4>.
2. Мадрига Т., Борецький О. Сучасні форми колабораціонізму та їх вплив на національну безпеку. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 18. С. 209–218. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-20>.
3. Батраченко Т. С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття та кримінальна відповідальність за протиправні дії. *Baltija Publishing*. 2023. Вип. 3. С. 73–97. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-3>.
4. Часник М. І. Міжнародні підходи до визначення і кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність (на прикладі Австрії та Ліхтенштейну). *Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 251–255. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2023.51>.
5. Сьомін С. В., Комашко В. В., Піх Н. С. Організаційно-правові засади протидії колабораціонізму в умовах євроінтеграційного курсу України. 2023. С. 501–520. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-24>.
6. Асанов Д. А., Бісюк О. С. Колабораційна діяльність в умовах повномасштабного вторгнення РФ – кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. *Молодий вчений*. 2024. С. 101–108. URL: https://www.researchgate.net/publication/378330415_KOLABORACIJA_DIALNIST_V_UMOVAN_POVNOMASSTABNOGO_VTORGNENNA_RF_-_KRIMINALNI_PRAVOPORUSENNA_PROTI_OSNOV_NACIONALNOI_BEZPEKI_UKRAINI (дата звернення: 14.06.2025).
7. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. С. 198–204. URL: http://lsey.org.ua/3_2022/45.pdf (дата звернення: 14.06.2025).

8. Гаазька конвенція (IV) про закони та звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907> (дата звернення: 14.06.2025).
9. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 27 липня 1929 року. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929> (дата звернення: 14.06.2025).
10. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року: Конвенція (III) про поводження з військовополоненими. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949> (дата звернення: 14.06.2025).
11. Милостива Д. Ф., Полякова С. В., Бабченко А. В. Сучасний закордонний досвід попередження злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 3. С. 221–239. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-9>.
12. Engelman, R., Shenkman, C. *A Century of Repression: The Espionage Act and Freedom of the Press*. Urbana: University of Illinois Press, 2022. С. 10. URL: <https://www.press.uillinois.edu/books/?id=p085055> (дата звернення: 14.06.2025).
13. European Commission. EU legislation on anti-corruption. European Commission Official Website. 2024. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/democracy-eu-citizenship-anti-corruption/anti-corruption/eu-legislation-anti-corruption_en (дата звернення: 14.06.2025).
14. European Crime Prevention Network (EUCPN). *Toolbox: Administrative Approach in Crime Prevention*. Brussels: EUCPN Secretariat, 2021. URL: <https://eucpn.org/toolbox/administrative-approach-in-crime-prevention> (дата звернення: 14.06.2025).

References:

1. Dolhoruchenko, K.O. (2022). Kolaboratsionizm yak fenomen viiny ta naukovе poniattia v mezhakh istoriko-pravovykh doslidzhen [Collaborationism as a phenomenon of war and a scientific concept within historical and legal research]. *Visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Bulletin of the International Humanitarian University*, 56, 16–18. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.56.4> [in Ukrainian].
2. Madryha, T., & Boretskyi, O. (2024). Suchasni formy kolaboratsionizmu ta yikh vplyv na natsionalnu bezpeku [Modern forms of collaborationism and their impact on national security]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriya: Politolohiia – Bulletin of the Precarpathian University. Series: Political Science*, 18, 209–218. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-20> [in Ukrainian].
3. Batrachenko, T.S. (2023). Kolaboratsiina diialnist v umovakh viiny: poniattia ta kryminalna vidpovidalnist za protypravni dii [Collaboration activities during wartime: the concept and criminal liability for unlawful acts]. *Baltija Publishing*, 3, 73–97. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-3> [in Ukrainian].
4. Chasnyk, M.I. (2023). Mizhnarodni pidkhody do vyznachennia i kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist (na prykladi Avstrii ta Likhtenshteinu) [International approaches to the definition and criminal liability for collaboration activity (on the example of Austria and Liechtenstein)]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, 3, 251–255. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2023.51> [in Ukrainian].
5. Siomin, S.V., Komashko, V.V., & Pikh, N.S. (2023). Orhanizatsiino-pravovi zasady protydii kolaboratsionizmu v umovakh Yevrointehratsiinoho kursu Ukrainy [Organizational and legal principles of combating collaborationism in the context of Ukraine's European integration course], 501–520. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-24> [in Ukrainian].
6. Asanov, D.A., & Bisiuk, O.S. (2024). Kolaboratsiina diialnist v umovakh povnomasshtabnoho vtornhennia RF – kryminalni pravoporushennia proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Collaboration in the context of the full-scale invasion of the Russian Federation – criminal offenses against the foundations of national security of Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 101–108. <https://www.researchgate.net/publication/378330415> (accessed: 14.06.2025) [in Ukrainian].
7. Kravchuk, O.O., & Bondarenko, M.S. (2022). Kolaboratsiina diialnist: naukovо-praktychnyi komentar do novoi statti 111-1 KK Ukrainy [Collaborative activity: scientific and practical commentary to the new Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, 198–204. http://lsej.org.ua/3_2022/45.pdf (accessed: 14.06.2025) [in Ukrainian].
8. Hague Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land (1907). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907> (accessed: 14.06.2025) [in English].
9. Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War (1929). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929> (accessed: 14.06.2025) [in English].
10. Geneva Conventions (12 August 1949): Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949> (accessed: 14.06.2025) [in English].

11. Mylostyva, D.F., Poliakova, S.V., & Babchenko, A.V. (2022). Suchasnyi zakordonnyi dosvid poperedzhennia zlochynnosti [Modern foreign experience in crime prevention]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava – Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 3, 221–239. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-9> [in Ukrainian].
12. Engelman, R., & Shenkman, C. (2022). *A Century of Repression: The Espionage Act and Freedom of the Press* (p. 10). Urbana: University of Illinois Press. <https://www.press.uillinois.edu/books/?id=p085055> (accessed: 14.06.2025) [in English].
13. European Commission (2024). EU legislation on anti-corruption. European Commission Official Website. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/democracy-eu-citizenship-anti-corruption/anti-corruption/eu-legislation-anti-corruption_en (accessed: 14.06.2025) [in English].
14. European Crime Prevention Network (EUCPN) (2021). *Toolbox: Administrative Approach in Crime Prevention*. Brussels: EUCPN Secretariat. <https://eucpn.org/toolbox/administrative-approach-in-crime-prevention> (accessed: 14.06.2025) [in English].

Orest Boretskyi. International approaches to preventing collaborationism: lessons for strengthening Ukraine's national security

In the context of the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine, the problem of collaborationism has become particularly acute, turning into a serious threat to internal stability, civil unity and national security. Existing approaches to preventing collaborationism in the Ukrainian legal field remain fragmentary and mainly repressive, while international experience demonstrates the need for a comprehensive approach that combines legal, institutional, informational and humanitarian instruments. In this regard, there is a need for a critical analysis of foreign practices to form a balanced and effective model of countering collaborationism in Ukraine. Purpose. The purpose of the study was to analyze international approaches to preventing collaborationism, identify their strengths and limitations, and formulate practical recommendations on the basis of this to improve the state policy of Ukraine in the field of national security. Methods. The study used a combination of general scientific and special methods, in particular: system analysis – to study the regulatory and legal mechanisms for countering collaborationism; comparative method – to compare the approaches of different countries (France, Israel, Estonia, South Korea); institutional analysis – to assess the effectiveness of the involved state policy actors; content analysis – to analyze the information component of collaborationism. Results. The study found that effective countering collaborationism in international practice is based on a combination of preventive measures, legal certainty in the formulation of the elements of crimes, transparent procedures for bringing to justice and reintegration programs. It was determined that critical factors for increasing the stability of the state are information security, the development of patriotic consciousness, and the creation of an analytical infrastructure for identifying threats. Recommendations are formulated for adapting international experience into Ukrainian policy, including the need to update legislation, develop educational programs, and strengthen information sovereignty. Conclusions. Collaborationism is a complex socio-legal category that requires systematic understanding in the context of modern security challenges. Ukraine has the potential to form an effective policy to counter this phenomenon, but this requires harmonization of the regulatory framework, strengthening institutional capacity, and the introduction of interdisciplinary approaches involving the best international practices. Prospects for further research lie in a deeper analysis of the practical implementation of the proposed measures and their impact on the level of national security in the short and medium term.

Key words: collaborationism, national security, international experience, occupation, legal regulation, typology of collaborationism, crime prevention, war in Ukraine.

Відомості про автора:

Борецький Орест – аспірант II курсу кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Надійшла 15.08.2025

Прийнята 05.08.2025

Опублікована 30.10.2025